Uppteckнarkonvention eller fonetisk verklighet?

Vokalkvaliteter i spänningsfältet *au̯*–*ɑ̲u̯*–*ɑ̲* i Ingemar Ingers skånska dialektuppteckningar

Mathias Strandberg
Institutet för språk och folkminnen

Norra Skåne är en del av det stora sydsvensk-götiska område som har sekundära diftonger, alltså diftonger som inte bevarats sedan fornnordisk tid utan uppstått senare. De diftonger som redovisas i den dialektologiska litteraturen är *au* och *ai* (med vissa varianter), återgående på forndanskt (fda.) *ā* resp. *ē* och *ǣ*, i t.ex. *gaus* (*gås*), *stain* (*sten*) och *knai* (*knä*). Södra Skåne framställs däremot som diftongfritt, och motsvarande vokaler återges där med *å* resp. *e*. Med landsmålsalfabet tecknas *au*-diftongen – som fonematiskt kan tecknas /a͡u/ – i uppteckningar och litteratur vanligen *au̯*, jämte en mellan- och nordvästskånsk variant *ɑu̯*. Den sydskånska motsvarigheten – /o/ – tecknas som långt normalt *ɑ̲* eller *ɑ̲u̯* (Wigforss 1913–18 s. 614 f., Benson 1965–70 3 s. 6 f.), där den senare beteckningen skvallrar om ett (mindre framträdande och kanske fakultativt) diftongiskt uttal (jfr a.st., Persson 2011 s. 88 f.).

I såväl uppteckningar som litteratur framstår gränsen mellan nordskånsk diftong och sydskånsk monoftong (eller, med Benson 1965–70 3 s. 7, »Diphtongoid») som knivskarp. Med uppteckningarna samtida ljudinspelade dialektintervjuer ger emellertid delvis ett annat intryck. I synnerhet längs gränsens östra delar är det ibland svårt att höra skillnad mellan (förväntat) nordskånskt /a͡u/ och (förväntat) sydskånskt långt /o/. Med utgångspunkt i denna observation har jag tagit mig för att systematiskt jämföra uppteckningar och inspelningar. Jag har därvid valt att koncentrera mig på en synnerligen flitig insamlare som gjort både uppteckningar och inspelningar vid samma tid (i huvudsak decennierna kring 1900-talets mitt), nämligen Ingemar Ingers. Jag jämför Ingers uppteckningar av sju i Isofs skånska ordsamlingar frekventa ord (*får* subst., *gå*, *gård*, *gås*, *låg* pret., *påg* och *stå*) med förekommande fall av relevanta ordformer i fokuserad ställning i Ingers inspelningar från samma socknar längs den nordskånska *au*-diftongens sydgräns. I vissa fall har jag kunnat identifiera specifika yttranden i inspelningarna med uppteckнade språkprov. Som komplettering jämför jag också Ingers uppteckningar med andra insamlares inspelningar från ett urval socknar där Ingers inte gjort inspelningar. Frågan är, kort uttryckt, vilka ljudvärden som faktiskt döljer sig bakom beteckningar som *au̯*, *ɑ̲u̯* och *ɑ̲* i Ingers uppteckningar. Vid seminariet ska jag presentera några preliminära resultat av denna undersökning.

Litteratur

Benson, Sven, 1965–70: Südschwedischer Sprachatlas. 1–4. Lund. (Skrifter utgivna genom Landsmålsarkivet i Lund 15.)

Persson, Martin, 2010: Dialektnivellering i Färs härad. I: *Svenska landsmål och svenskt folkliv* 2010, s. 85–95.

Wigforss, Ernst, 913–18: Södra Hallands folkmål. Ljudlära. Stockholm. (*Svenska landsmål och svenskt folkliv* B: 13.)